

סימן ו'

אם מותר לברך בניטו, בברכת תפלת השחר, ברכת שלא עשני עבד

שאלה: משא ניא ההריגה ועמק הבכא אסורי עני וברזל בחושך וצלמות, בניטו קובנו שבליטא המעמירה, מי יעץ זאת על עיר מלאה חכמים וסופרים הנותנאים אמרי שפר ומשעשעים בדת יומים, לתת רגלם בסד וידיהם בנחושתיים של עבודת פרך ומשא לעיפת, להמכר לעבדים ללא כסף ולמשנה עבודת שכיר ללא שכר ומחיר, למציק המשחית, פריץ חיות כזאב בערב יטרף וכשחל ביער, ידכא אף ייסר יכה ראש אף קדקוד, בשרם בחרוץ ידוש, כדי לעשות מעשהו ולעבוד עבודתו.

בימים ההם ימי הצרה והיגון עת התהפכה להט תחרב המתהפכת בבוקר בבוקר יעבור הצר המשחית הגרמני, ביום ובלילה לא יתן מנוח, והיה רק זוועה מדי עברו וקולו ישמיע, את אשר למות למות וזאת אשר לשבי לשבי, כי כלה ונחרצה מאתו לאבד את עם ה' ולהוגיעם בעבודה קשה.

בעת ההיא ידבר אביון משפט עם שופט כל הארץ, למה הסתרת פניך ה', למה הסתר פניך ממני, גוי נתת למכים ולחיי למורמים, חשפת פני לכלימות ורוק.

ובעת תפילת הבוקר כשהש"ץ ר' אברהם יוסף הי"ד התחיל לומר את ברכות השחר באימא ויראה ברתת וזיע, משהגיע לברכת „שלא עשני עבד“ קרא בקול מר לאדון האדונים, איך אוכל לומר ברכה זו בשעה שנמצאים אנחנו בעוצר ושבי, וחנם נמכרנו ולא בכסף, איך יוכל עבד לברך ברכת בן חורין בשעה שמוט עבודת נתון על צוארו ומוסרי שביה נתונים על גופן, איך יכול עבד נתון למרמס חרפת

אנוש, המחסר לחמו ומימיו ומשכיעו ראש ולענה, איך יכול עבד כזה לברך ליוצרו ולומר „שלא עשני עבד“, הלא לצחוק ולעג יהיה, כמשוגע וכמתלהלה שאין בו דעת ותבונה, והרי כלל גדול בידינו הוא, שיש לכוון בתפלה וברכה, ושפיו ולבו יהיו שווין, ואיך אוכל לומר ברכה כזאת ולבי כל עמי.

ככה דיבר האיש מדי יום ביומו בעת ברכת השחר, ורבים מתפללים מרוב שיחם וכעסם סייעו על ידו, ונשאלתי אז לחוות את דעתי, דעת תורה האם יש להמנע מלומר ברכה זו, דמתחזי כשיקרא, ואדרבא איסורא איכא, או דילמא אין לנו לשנות ממטבעו שטבעו חכמים בסדר התפלה והברכות.

תשובה: שאלה זו נפתחה בגדולים, הלא הוא אבודרה"ם שכתב באות „השבוי“ אם מברך שלא עשני עבד, וכתב דלא תיקנו הברסה מפני העבודה עצמה, היינו שמברך מפני שאינו צריך לעבוד עבודת עבד כעבדים, אלא עיקר הברכה היא מפני שאין עבד כנעני ראוי לבוא בקהל ופטור ממצות, ולכן שבוי יהודי שפיר חייב בברכה זו, עיי"ש.

ורפי זה יוצא שעיקר הברכה הזאת נתקנה לא על עבדות הגוף, אלא על עבדות הנפש, שבאה לידי ביטוי אצל עבד כנעני שאינו ראוי במצוות ואינו ראוי לבוא בקהל, אבל יהודי המחוייב במצוות, ואפילו כשהוא נתון בשבי יכול הוא לקיים את המצוות, ואם אינו מקיים מחמת אונס, הרי אנוס רחמנא פטריה, אבל בתורת קיום המצוות ישנו, ובר מצוות מקרי, לכן שפיר מברך הוא את הברכה הזאת אפילו כשהוא נתון במצור ובשבי.

לכן אמרתי לשאולי, כי חס ושלום להם לבטל ברכה זו שהוקנה על ידי אבות עולם, רבותינו זכרונם לברכה, ואדרבה דוקא כעת חובה עלינו לברך ברכה זו, למען יכירו אויבינו ומנדינו, שלמרות שאנו נתונים בידם לעשות בנו כרצונם הרע, בכל זאת רואים אנו את עצמנו כבני חורין הנתונים במצור ובשביה וקרובה ישועתינו לבוא וגאולתנו להגלות.

ואגב כדאי להביא כאן שאותן הנשים האומרות במקום שלא עשני עבד, שלא עשני שפחה, דלא שפיר עבדן, אף כשאשה מברכת לשח

«שפחה» מדוייק יותר, לגבה. מכל מקום מצינו בכמה מקומות שלשון «עבד» מוסב גם על «שפחות», לכן מן הראוי שלא לשנות ממתבע שטבעו לנו חכמים בברכה זו, ראה בספר אשל אברהם של «הרב מבוטשאטש» שהאריך בזה ומסיים שאין לשנות מהנדפס בסידורים, וה' הטוב הוא יפדה אותנו מצרותינו, יקרא לאסירים דרור ופדות יתן לשבויי גוים, יעלנו לציון ברינה ויבנה בית מקדשינו ושם נאמר לפניו שירה חדשה על גאולתנו ופדות נפשנו אמן כן יהי רצון.